

SECTION 3. INTERNATIONAL AND NATIONAL LAW IN RESPONSE TO AGGRESSION AND WAR CRIMES

DOI <https://doi.org/10.30525/978-9934-26-669-0-43>

CONSTITUTIONAL JURISDICTION AS A GUARANTEE OF HUMAN RIGHTS IN THE CONTEXT OF THE TRANSFORMATION OF THE INTERNATIONAL LEGAL ORDER

КОНСТИТУЦІЙНА ЮРИСДИКЦІЯ ЯК ГАРАНТІЯ ПРАВ ЛЮДИНИ В УМОВАХ ТРАНСФОРМАЦІЇ МІЖНАРОДНОГО ПРАВОПОРЯДКУ

Badyda A. Yu.

*Doctor of Law, Associate Professor,
Associate Professor of the Department
of Theory and History of State and Law,
Uzhgorod National University
Uzhgorod, Ukraine*

Бадида А. Ю.

*доктор юридичних наук, доцент,
доцент кафедри теорії та історії
держави і права,
ДВНЗ «Ужгородський національний
університет»
м. Ужгород, Україна*

Сучасний міжнародний правопорядок переживає глибоку трансформацію. У цих умовах особливо важливим стає захист прав людини. Ключову роль у цьому контексті відіграють конституційні суди. Щоб підтвердити цю тезу, варто звернутися до документів у рамках ОБСЄ, що визнані авторитетними міжнародними джерелами, у одному з яких підкреслюється, що конституція не може ефективно діяти без окремого механізму забезпечення її виконання. Там, де принцип верховенства права не панує, конституція може ігноруватися виконавчою владою. Основні свободи потребують незалежного механізму для їх забезпечення [1, с. 11].

У науковій доктрині конституційного права підкреслюється, що основним призначенням конституційного правосуддя є забезпечення верховенства Конституції. Як зазначає французький дослідник А. Манугуен, саме спеціалізований орган конституційної юрисдикції здатний гарантувати панування Конституції у правовій системі [2, с. 17]. Визначення мети конституційного правосуддя закономірно зумовлює необхідність звернення до повноважень органів

конституційної юрисдикції. Конституційні суди можуть здійснювати різні групи повноважень, зокрема контроль за конституційністю нормативних актів, розгляд питань щодо захисту конституційного ладу та інші форми конституційного контролю [3, р. 68–69].

Конституційна юрисдикція є інституційним механізмом, який забезпечує ефективний контроль за діяльністю законодавчої влади. У висновках Венеційської комісії від 2008 року, що присвячені конституційній юстиції, йдеться про те, що конституційні судді формують межі повноважень виконавчої та законодавчої влади, коли вони перевіряють конституційність виборчих правил або положень, що регулюють кваліфікацію кандидатів. Конституційні суди відіграють ключову роль у забезпеченні незалежності судової влади. Ця роль особливо важлива у справах, що стосуються судових бюджетів і оплати праці суддів. Суди стикаються з підвищеним ризиком конфлікту, коли їхні рішення передбачають непередбачені витрати уряду. Втручання у фінансові плани уряду може мати наслідки для бюджету самого конституційного суду. Висновуючи, внутрішня логіка конституційного контролю означає, що суди не можуть уникати участі у політичних суперечках. Водночас вони повинні бути готові оцінювати політичні наслідки своїх рішень, оскільки їхнім обов'язком є збереження демократії та верховенства права, а також реальний захист прав людини [1, с. 15]. Іншими словами, роль конституційних судів повинна залишатися правовою, а не політичною. Судді повинні керуватися конституцією та принципом верховенства права.

У сучасній правовій доктрині принцип верховенства права розглядається як фундаментальна основа демократичної правової держави, що передбачає підпорядкування діяльності органів публічної влади праву та обмеження державної влади конституційними нормами. За формулою лорда Т. Бінгема, що найчастіше цитується у сучасній правовій науці – усі особи та органи влади в державі, як публічні, так і приватні, повинні бути пов'язані законом і мати право користуватися його захистом [4, р. 69]. Реалізація цього принципу неможлива без ефективного контролю за дотриманням Конституції. Дослідження лорда Бінгема були застосовані Європейською комісією за демократію через право у 2011 році у Доповіді, яка містить консолідоване розуміння принципу верховенства права та правової держави [5]. Таким чином, реалізація принципу верховенства права значною мірою залежить від ефективності конституційного контролю, що зумовлює особливе значення конституційної юрисдикції у сучасних кризових умовах.

Сучасні дослідження дозволяють виявити певні проблеми, що проявляються у обмеженні прав людини, чи тиску на судову владу,

чи ослабленні системи стримувань і противаг. Йдеться про явище так званого «демократичного відкату» (з англ. – democratic backsliding). Власне, у цьому контексті конституційні суди здатні пом'якшувати конституційні кризи та протидіяти антидемократичним тенденціям. Крім того, дослідники, зокрема Р. Уїтс, зазначають, що у Європі протягом останнього десятиліття відбувається криза верховенства права, пов'язана з конфліктами між політичними інституціями та судами. У відповідь на ці виклики інституції Європейського Союзу почали застосовувати нові механізми захисту основоположних цінностей Союзу, зокрема процедуру за статтею 7 Договору про ЄС, механізм умовності фінансування та активний судовий контроль з боку Суду Європейського Союзу [6, р. 936–939]. Водночас у сучасних наукових дослідженнях зазначається, що незважаючи на розвиток міжнародних та наднаціональних механізмів захисту прав людини, основна відповідальність за їх забезпечення залишається за національними державами [7]. Саме національні конституційні системи, передусім конституційні суди, виступають первинними гарантіями прав людини, тоді як міжнародні механізми встановлюють лише мінімальні стандарти такого захисту.

Крім того, особливого значення набуває питання балансу між потребами державної безпеки та гарантіями прав людини. Саме конституційна юрисдикція відіграє ключову роль у забезпеченні цього балансу, здійснюючи контроль за відповідністю рішень органів публічної влади конституційним принципам. До прикладу, Конституційний Суд України у справі щодо соціального захисту військовослужбовців підкреслив, що найвищим державним інтересом є забезпечення високого рівня обороноздатності, а підтримка військовослужбовців ЗСУ є «одним із засобів розширення оборонних можливостей держави» [Рішення КСУ]. Подібні підходи характерні й для інших конституційних судів Європи, що забезпечують рівновагу між інтересами держави та правами людини.

Трансформація міжнародного правопорядку зумовлює підвищення ролі конституційної юрисдикції у системі захисту прав людини.

Конституційні суди забезпечують контроль за діяльністю публічної влади та сприяють утвердженню принципу верховенства права.

Конституційна юрисдикція виступає важливим елементом взаємодії національного та міжнародного механізму захисту прав людини.

У сучасних умовах особливого значення набуває забезпечення балансу між потребами державної безпеки та гарантіями прав людини.

Література:

1. Constitutional Justice : Consolidated Summary : OSCE Human Dimension Seminar (Warsaw, 14–16 May 2008) / OSCE Office for Democratic Institutions and Human Rights (ODIHR). Warsaw : OSCE/ODIHR, 2008. 43 p. URL: <https://odihr.osce.org/sites/default/files/f/documents/2/5/33161.pdf> (дата звернення: 15.03.2026).
2. Manouguian A. La légitimation du système français de justice constitutionnelle. Mémoire de recherche présenté en vue de l'obtention du Master 2. *Droit public fondamental*. 2012/2013. 156 p. URL: <https://edpl.univ-lyon3.fr/medias/fichier/a-manouguian-n21-1478267878331-pdf> (дата звернення: 02.08.2024).
3. Bon P. Le Conseil Constitutionnel français et le modèle des cours constitutionnelles Européennes. *Revista Española de Derecho Constitucional*. 1991. Año 11. № 32. Mayo-Agosto. pp. 68–69. URL: <https://www.cepc.gob.es/sites/default/files/2021-12/25024redc032045.pdf> (дата звернення: 15.03.2026).
4. Bingham T. The Rule of Law. *The Cambridge Law Journal*. 2007. Vol. 66(1). P. 67–85. URL: <https://www.cambridge.org/core/journals/cambridge-law-journal/article/rule-of-law/0E971B5BB930C2E363D351C5CBC3B855>
5. European Commission for Democracy through Law (Venice Commission). Report on the Rule of Law. CDL-AD(2011)003rev. Strasbourg, 2011. URL: [https://www.venice.coe.int/webforms/documents/?pdf=CDL-AD\(2011\)003rev-e](https://www.venice.coe.int/webforms/documents/?pdf=CDL-AD(2011)003rev-e) (дата звернення: 15.03.2026).
6. Uitz R. The Rule of Law in the EU: Crisis, Differentiation, Conditionality. *European Papers – A Journal on Law and Integration*. 2022. Vol. 7, No. 2. P. 929–948. URL: https://www.europeanpapers.eu/system/files/pdf_version/EP_eJ_2022_2_SS1_5_Renata_Uitz_00587.pdf (дата звернення: 15.03.2026).
7. Jan Velaers. Constitutional Versus International Protection of Human Rights: Added Value or Redundancy? The Belgian Case, in the Light of the Advisory Practice of the Venice Commission. 2016. *Cairn.info*. URL: https://droit.cairn.info/revue-interdisciplinaire-d-etudes-juridiques-2016-2-page-265?lang=en&utm_source=chatgpt.com
8. Рішення Конституційного Суду України (справа про посилений соціальний захист військовослужбовців). м. Київ. 6 квітня 2022 року. № 1-р(II)/2022. URL: https://ccu.gov.ua/sites/default/files/docs/1_r_2_2022.pdf (дата звернення: 15.03.2026).